

Új generáció?

Beszélgetés Babarczy Eszterrel

Babarczy Eszter filozófia-művészettörténet szakon végzett, később diplomázott a posztgraduális politikafilozófiai tagozaton is. A nyolcvanas évek óta szerepel esszéivel és kritikáival a lapokban. A Merlin Színházban nemrég szervezett egy kerekasztal-beszélgetést az úgynevezett '89-es nemzedékről.

- Létezik egyáltalán '89-es nemzedék a szó politikai értelmében, s ha igen, kik sorolhatók ide?
- Azt gondolom, hogy nem létezik, de sokakban él az igény, hogy létezzék, és ez már komoly lépés a létezés irányába. Szerintem 1988-89-ben, illetve '89-90-ben még hinni lehetett abban, hogy kialakul egy új generáció. Létrejött a Fidesz, amely merőben új nyelvet, imázst és gondolkodásmódot képviselt. Hangsúlyozottan elkülönítette magát nyelvhasználatában és kultúrájában az idősebbek politizálási stílusától. Létrejött a Magyar Narancs, amely sokáig összefonódott a Fidesszel, működött a Századvég című folyóirat, amely ugyancsak a politikai generáció fóruma volt – nem a pártpolitizálás szintjén, hanem az eszmék tágabb kifejtésével. S ha valaki a kultúrában tevékenykedett, mint én, még inkább érezhette a generációs váltást; – más kérdés, hogy a politikai és kulturális fejlemények között volt-e közvetlen kapcsolat.
- Végtére is létezik ez az új generáció, vagy sem?
- Mindenesetre a nyolcvanas évek irodalma, vagy ahogy neveztük, a fiatalok irodalma és képzőművészete egészen másféleképpen szólalt meg, s értetlenséget váltott ki az idősebbekből. Nagyon erősen kötődött egy tágabb európai vagy euroatlanti magaskultúrához, még hozzá anélkül, hogy internacionalista szlogenekkel fárasztotta volna magát. Olykor posztmodernnek is nevezték, kicsit félrevezetően, mert túl sok minden férhet bele e fogalomba.
- A posztmodern aligha nemzedéki produktum.
- Egyáltalán nem az, ráadásul, ha hihetünk a posztmodern élharcosainak, akkor ez a korszak már valamikor a hetvenes évek legelején elkezdődött, tehát érdemesebb a mi esetünkben csak a stílusváltást konstatálni. A képzőművészetben kevésbé, az irodalomban viszont teljes bizonyossággal megszülettek e generáció orgánumai, kritikussai és rendezvényei.
- Nevezzen meg néhányat azok közül, akik leginkább reprezentálják ezt a nemzedéket.
- Az írók közül azok fontosak igazán, akik a nyolcvanas évektől publikáltak a JAK-füzetekben, s maga a József Attila Kör nagyon fontos generációs központ volt és maradt mindmáig. Talán mostanában kezd kicsit veszíteni a lendületéből, mivel az adminisztratív teendőkre már nem könnyű önfeláldozó embert találni. Mindenekelőtt Kukorelly Endrét és Garaczi Lászlót szokás emlegetni, de Podmaniczky Szilárd, aki jóval fiatalabb, sok tekintetben hasonló irodalmat művel. A legfiatalabbak köréből Hazai Attilát emelném ki, aki viszont valami egészen mást csinál, szerintem nagyon érdekeset. S a kritikusoknak is kialakult egy új nemzedéke, amely szerencsére nem reprodukálta a réges-régi megosztottságokat, kivált nem a népi-urbánus vagy a vidék-Budapest ellentétet. Például Debrecenben az Alföld, Pécsen a Jelenkor fiatal főszerkesztője és szerkesztőgárdája korán felfigyelt erre az irodalomra. Különben a JAK-nak is sokáig vidéki elnöke volt, s ez soha semmiféle feszültséget nem okozott.

– Amikor azt mondta, hogy végső soron nincs '89-es generáció, akkor azon kezdtem morfondírozni, hogy valóban nincs, vagy csak nem látszik – mert ez két különböző dolog. És ha arról van szó, hogy nem látszik, akkor ennek oka az, hogy nem tud keresztülütni a tömegkommunikáción. Mit gondol erről?

– Szerintem az utóbbi bizonyosan így van, a kultúra területén mindenképpen. A generáció létezik, hogyne létezne, hiszen definiálja magát, kellőképpen öntudatos – mégsem éri el a szélesebb közönséget. De nemcsak a tömegkommunikációs fórumok bornírt konzervativizmusa áll ennek útjába. Hanem az is, hogy az új irodalom nem vállalja fel azt a közéleti szerepre igényt tartó irodalmi hagyományt, amelyhez a magyar közönség hozzászokott. Az új irodalom másfajta viszonyt követel meg közönségétől magához az irodalomhoz, s az effajta olvasótábor még nem alakult ki Magyarországon.

– Ennek a létező-nem létező generációnak nincs hangja a közéletben sem.

– Így igaz. Azóta, hogy a Fidesz egy hagyományosabb politikai retorikához idomul, s annak segítségével definiálja magát, e nemzedék hangja már teljesen hiányzik a közéletből. Nincsenek például hangadó publicistái. A Magyar Narancs is inkább csak stílust alakított ki, mint politikai gondolkodásmódot, és ha arra gondolunk, hogy egyformán lehetett publicistája **Eörsi István** és Tamás Gáspár Miklós, akik ugyan az SZDSZ-nek voltak meghatározó személyiségei, de egymástól elképesztő mértékben ellentétesen gondolkodnak, akkor csak arra a következtetésre juthatunk, hogy igazán koherens új nemzedék és politikai gondolkodás nem jelenik meg a közéletben, illetve a nyilvánosság előtt. Megpróbáltam vizsgálni ennek okait is, amikor generációs interjúkat készítettem. A saját politikafilozófus kollégáimat ismerve bizonyos elmozdulás figyelhető meg körükben a hagyományos liberalizmus felől a múlt századi konzervatívabb szabadelvűség felé. Kíváncsi voltam arra, hogy miképp látják ezt az elmozdulást a magukat konzervatívnak tekintő fiatalok, és vajon ebben lehet-e tetten érni az új nemzedék sajátos nézőpontját. Négy magyar középiskolában (egy szakmunkásképző intézetben, egy szakközépiskolában és két gimnáziumi osztályban) vizsgáldtam, valamint néhány egyetemi kollégiumban.

– S mi volt az eredmény?

– Megerősödött az a sejtésem, hogy a liberális értékek meg a nemzeti értékek nem válnak el egymástól a fiatal nemzedék szemléletében. Nem lehet azt mondani, hogy a nemzeti konzervativizmus képviseli az egyik pólust és a kozmopolita liberalizmus a másikat. Inkább úgy mondanám, hogy mintegy fölvgdosták a politikai ideológiákat, és összekeverték. Tehát mindenki – és szerintem nagyon helyesen – a maga tetszése szerint válogat össze értékeket. Csakhogy ezek az értékek csomag formájában – amiként egy politikai ideológia képes megjeleníteni a maga értékeit – már nem jelennek meg a magyar politikában. Így állhat fenn még mindig az a helyzet, hogy például a „hazafi” szó vagy kínos, vagy megbélyegző, netán kirekesztő. Ha én bizonyos körben azt mondanám magamról, hogy hazafi vagyok, akkor idősebb liberális barátaim vagy kiröhögnének, vagy furcsán néznének rám, és azt gondolnák, hogy megváltoztattam a pártállásomat. Holott, ha jól meggondolom, márpedig hazafi vagyok.

- Jól értem: a '89-es nemzedék politikai karaktere éppen abban állna, hogy nincs karaktere?

– Ha karakteren a korábbi nemzedékeket megosztó politikai ideológiákat értjük, akkor nincs. Mint ahogy számomra sem zárják ki egymást a liberalizmus és a hazafiság értékei. Minden attól függ, hogy az ember hogyan definiálja a nemzetet, kit foglal bele, és kit nem.

– De hát éppen ezt tették azok a fránya ideológiák.

– Éppen ez a bajom velük. S nemcsak nekem, hanem talán a nemzedékemnek is, melynek tagjai a lehető legnagyobb mértékben képesek egymással szót érteni. Nem hiszem, hogy ha az úgynevezett '68-as generáció elitjének vezető embereit – ha nem is politikusait, de a politika mögötti hátország vezető gondolkodóit – leültetnénk egymással, kijönne valami a kínos csöndön vagy még kínosabb vádaskodásokon kívül. A mai fiatal diplomások azonban többnyire profik; abban az értelemben legalábbis, hogy egy profi politikai nyelvet beszélnek, ha úgy tetszik, cinikusat; szavaikon bizonyos távolságtartás érezhető, ahogyan a politikáról vagy a társadalomról gondolkodnak. De ez azt is jelenti, hogy kiválóan szót értenek egymással, mert azonosítani tudják a problémákat. Lehet, hogy értékválasztásaik nem azonosak, az egyik inkább a szegények támogatását tartja fontosnak, a másik a polgári ethosz erősítését és a gazdasági önállóság megteremtését, de nagyjából egyezik a nyelvük, s a valóságot úgy képesek leírni, hogy a feladatokat közösen tudják megoldani. Életem egyik sokkja volt az 1990 utáni népi-urbánus vita, amikor tulajdonképp egyazon generáció két értelmiségi csoportja – nyilvánvaló személyi féltékenységek, félreértések és eltérő kulturális hátterek, nyelvek következtében – olyan fokig kommunikációképtelen lett, ami már kihatott az egész magyar közéletre, s megmérgezte a sajtó, sőt az egész honi kultúra légkörét. Nekem az egész generációs beszélgetéssel az volt a célom, hogy kimutassam: ezt a fajta kommunikációképtelenséget nem engedheti meg magának egy ország. Természetes, hogy az elitek versenyben vannak, és csúnya dolgokat mondanak egymásra a nyilvánosság előtt. Ezt nevezzük a politika pragmatikus, macchiavelliánus oldalának. De hogy az egyes táborok belsőleg is képtelenné váljanak a kommunikációra és a kompromisszum keresésére, az kész katasztrófa.

– Mármint pozícióban van a '89-es generáció, vagy sem?

– Ahhoz képest, hogy a nemzedék elolvadt, és nem lett igazi generációs forradalom, mégiscsak el lehet mondani, hogy egyes tagjai nem boldogulnak rosszul. S ha egyéenként boldogulni lehet, akkor minek forradalmat csinálni? Úgy látom, hogy az egyéenkénti beépülés, integrálódás a jellemző, ami persze azt is jelenti, hogy a korábbi generációk által berendezett színpadon találja meg mindenki a helyét. Mindenesetre a gazdasági életben a fiatal vállalkozók száma hihetetlenül megnőtt, és a kocsijuk márkájából vagy az öltönyeik szabásából ítélve nem megy rosszul nekik. És az is tény, hogy egyetemeken, gazdasági szervezetekben vagy pártokban, egyszóval mindenhol megtalálható a legfiatalabb réteg. De igazából arra soha nem lesz ereje, hogy valamilyen saját stílust vagy értéklátást vagy bármi ilyesmit kikényszerítsen. És nem hiszem, hogy akikben pislákol valamiféle generációs öntudat, azok jól éreznék magukat ebben a helyzetben.

– És mi a helyzet a következő generációval?

– A gimnazisták már egészen másképp gondolkodnak, és másféle jövőt képzelnek el, mint mi. Főként tizenhét éveseket mértem föl, s azt is megkérdeztem tőlük, hogy mit olvasnak, milyen tévét néznek, mi a kedvenc könyvük, filmjük, hogyan képzelik el a következő tíz évüket. Alapvető különbségek mutatkoznak a szakmunkásképzősök és a gimnazisták között – az utóbbiak természetesen tovább akarnak tanulni, nyelveket akarnak tudni, külföldre akarnak menni.

– És kulturálisan?

– Kulturálisan semmit sem fogyasztanak, ez az igazság.

– A gimnazisták sem?

– A gimnazisták sem. Még azt se mondhatnám, hogy a tévé jelentős élményt jelentene számukra. Napilapokat nem olvasnak. Könyveik legfeljebb a kötelező

olvasmányok köréből kerülnek ki. Tehát a tizennyolc éveseknek nincs különösebb kulturális ízlésük.

– És a szakmunkásképzőben?

– Ott a fiúk gyorsan meg akarnak gazdagodni, lehetőleg munka nélkül, a lányok pedig gyorsan férjhez akarnak menni, és szülni három gyereket. Az ő életeszményük markánsan eltér a gimnazistákétól. De különbséget kell tenni a generációs elit és a korosztály fogalma között. Míg az egyes korosztályok többsége fűtyül az értékekre, és egyáltalán nem foglalkozik azzal, hogy bármilyen koherens vagy kevésbé koherens értékcsokrot állítson össze magának, addig persze vannak, ha kevesen is, akiknek fontos, hogy megszólaljanak, hogy valóban beleszóljanak a dolgok menetébe. Annak ellenére azonban, hogy egységes elvi értékrendszere nincs ennek az új generációnak, például a politikához való viszonya mégis egységesen más, mint az elődeié, vagyis pragmatikusabb és távolságtartóbb. S épp ez teszi lehetővé számára, hogy a politika ne menjen át minduntalan „kultúrkampfba”. Ez a távolságtartás – úgy gondolom – nagy reményekre jogosít abból a szempontból, hogy a politikai klientúrák ne szívárognak be a kultúrába, és végre kialakulhasson a pártoktól független közélet. Ami viszont visszahathat magának a politikának a megítélésére, és remélhető, hogy a politikai konfliktusoknak vagy a politikai váltásoknak egyszer majd nem lesz olyan hiszterizáló hatásuk, mint amilyen Magyarországon ma még lenni szokott.

V. Bálint Éva